

Г. В. Урсулєнко,
к. е. н., асистент, асистент кафедри економічної кібернетики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

G. Ursulenko,
PhD, Assistant Professor, Department of Economic Cybernetics, Kyiv National Taras Shevchenko University

THE FINANCIAL STABILITY OF THE BANKING MARKET

У статті досліджуються процеси лібералізації та державного регулювання ринку фінансових послуг, зокрема банківських послуг. Проаналізовано наслідки застосування кожного з підходів на фінансову стабільність країни.

The article depicts the processes of liberalization and state regulation of financial services, including banking services. The paper investigates the implications of each approach to financial stability.

Ключові слова: фінансова стабільність, фінансова лібералізація, фінансове регулювання, банківський сектор, економічна політика.

Key words: financial stability, financial liberalization, financial regulation, banking sector, economic policies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічна криза 2008 року поставила на обговорення деякі дуже важливі економічні питання, зокрема питання фінансової нестабільності, яка має серйозні наслідки для економіки країни в цілому, а також для банківського сектору. Вибір між двома напрямками — лібералізацією та регулюванням — це основне завдання, вирішення якого матиме наслідки для стабільності банківського сектору.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми сутності та суперечностей лібералізації та регулювання досліджували такі вітчизняні та зарубіжні економісти: В. Базилевич, В. Вітлінський, В. Геєць, І. Лютий, О. Лаврушин, С. Науменкова, П. Роуз та інші.

Проте невирішеним залишається дві основні проблеми: по-перше, характер лібералізації вказує на те, що вона значно змінюється з часом; по-друге, існують ендегенні чинники лібералізації, на які значно впливають інші умови.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження ринку банківських послуг та його розвитку в контексті розгортання одного з двох сценаріїв: процесу лібералізації у зв'язку з глобалізацією фінансового сектору або державного регулювання, дослідження основних особливостей та наслідків для економіки країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під фінансовою лібералізацією слід розуміти усунення обмежень у діяльності банків та інших фінансових установ при наданні фінансових послуг, наприклад кредитів, оформленні вкладів тощо [1, с. 205]. Це дає можливість фінансовим інститутам самостійно вирішувати, кому і за якими критеріями надавати кредити, дозволяє самостійно встановлювати відсоткову ставку за наданими кредитами та вкладами, а також визначати, куди, крім кредитування, спрямовувати наявні грошові засоби. У зв'язку з цим фінансова лібералізація і банківська криза тісно пов'язані між собою.

Більшість фахівців схиляються до думки, що фінансова лібералізація є позитивним явищем, оскільки дозволяє спрямовувати кошти у ті галузі та напрями, де вони можуть використовуватися найбільш ефективно. Таким чином, лібералізація сприяє прискоренню економічного зростання. Однак

досвід багатьох країн свідчить, що за певних умов вона може викликати на деякий час підвищення витрат та ризиків, основними з яких є:

1. Фінансова лібералізація істотно змінює середовище, в якому діють банки та інші фінансові установи. Існує небезпека порушення нормальної діяльності банківського сектору через поєднання наслідків поведінки банків у регульованому середовищі і стимулів, які діють в новому, ліберальному середовищі.

2. Зазвичай фінансова лібералізація здійснюється в рамках глобальної стратегії макроекономічної стабілізації, економічної лібералізації та структурних реформ. Внаслідок загальної лібералізації погіршується фінансовий стан багатьох підприємств і зменшується обсяг ресурсів, які використовуються для повернення банківських кредитів.

3. Побічним ефектом успішних стабілізаційних програм є високий рівень ринкових процентних ставок, які встановлюються внаслідок прискореного зниження рівня інфляції, а також підвищення валютного курсу. В останньому випадку погіршується становище підприємств, які виробляють товари для експорту, оскільки падає їх конкурентоспроможність на світовому ринку. Підприємства-експортери змушені пристосовуватися до нової ситуації — підвищувати продуктивність, збільшувати збут продукції всередині країни. В іншому випадку вони можуть зіткнутися з фінансовими труднощами, у зв'язку з чим зростає ризик для банків, які кредитують ці підприємства.

4. Фінансова лібералізація призводить до посилення конкуренції банків. Тому вони змушені скорочувати витрати на пошук ресурсів та протистояти конкурентам, у результаті чого знижується прибуток.

5. Характерною рисою фінансової лібералізації є підвищена нестабільність економічних показників (цін, ставок рефінансування, валютних курсів), яка є потенційною небезпекою для банків. При нестійкому економічному середовищі важко визначати прибутковість проектів, які кредитуються, зростає ризик прийняття банком помилкових рішень. Через невизначеність зменшуються горизонт для прийняття рішень і термін, на який укладаються контракти. Такі прояви негативно позначаються на інвестиційній активності та економічному зростанні.

Під час фінансової кризи, банки страждають від проблем з ліквідністю. Аналіз банківського балансу допомагає

при аналізі вразливості банків та необхідності регулювання. Для "традиційного" банку можна виділити два типи активів (ліквідні активи і неліквідні позики) та два типи зобов'язань (капітал і депозити фізичних осіб) [2, с. 198]. Основною характеристикою банків, яка призводить до їх вразливості є невідповідність між термінами погашення активів і зобов'язань.

Регулювання діяльності банків спрямоване на зниження ризиків. Регулювання достатності капіталу гарантує, що рівень капіталу банку є достатнім для покриття очікуваних збитків при неповерненні кредитів навіть у періоди рецесії економічної діяльності. Регулювання ліквідності спрямоване на забезпечення достатньої ліквідності для покриття пікових навантажень щодо повернення депозитів. Страхування вкладів спрямоване на надання вкладникам гарантій щодо номінальної вартості активів. Проте динамічні зміни останніх років вносять корективи у таку схему регулювання. Це спричинене дерегуляцією ринку та зменшенням конкуренції між банками, а також посиленням пруденційних нормативів і розвитком сек'юритизації. Такі інструменти є результатом розвитку глобальних фінансових ринків та інформаційних технологій.

Відповіддю на такі зміни є створення гнучкої системи балансу "сучасного" банку, який прагне максимізувати рентабельність. Ліквідні активи знижуються до мінімально можливого рівня у зв'язку з їх низької прибутковості порівняно з іншими активами. Капітал банку підтримується на необхідному рівні. Регулювання "сучасного" банку є більш складним. Одним з ключових питань є ліквідність, яка повинна враховувати ризики фінансування та неліквідні активи [2, с. 203]. Достатність капіталу повинна враховувати більш складні ризики такої нової структури.

Сучасні правила консолідованого нагляду за фінансовими групами дають можливість оцінювати та контролювати усю фінансову групу як єдине ціле. Це знижує ризиковість, забезпечує прозорість та контролюваність з боку органів нагляду. Для регулювання своєї діяльності ієрархічні фінансові групи вимагають особливого наглядового підходу, адже вони є важливими та домінуючими агентами на національному та міжнародному ринках.

Виникнення ризику на одному з фінансових ринків призводить до ланцюгової реакції на інших фінансових ринках (банки, страхові компанії, постачальники інвестиційних послуг), тому ефективні правила та нагляд мають важливе значення для підтримки фінансової стабільності. Метою регулювання може бути застосування до фінансової установи обмежень або дозвіл скористатися перевагами від прийняття ризику.

Розгортання світової валютно-фінансової кризи 2008—2009 рр. поставило банківську систему України у вкрай складні умови. Обмежений доступ до зовнішніх джерел та девальвація гривні, погіршення фінансового стану позичальників, незбалансованість державних фінансів і політична нестабільність вкрай негативно позначилися на фінансовій стійкості банків. Проблема ліквідності, що виникла на початку кризи, змінила проблема якості активів та достатності капіталу. Невирішеність зазначених проблем зумовила існування таких основних загроз стабільності банківської системи:

1. Недостатній рівень капіталізації, що загрожував банкрутством банків і вимагав державного втручання.
2. Нестабільність ресурсної бази, зумовлена високим рівнем недовіри до банків, що обмежував можливості банківської системи до кредитування.
3. Погіршення фінансових результатів банківської системи, що зменшило інвестиційну привабливість розвитку банківського бізнесу в Україні для іноземних інвесторів, послабило фінансову незалежність банків.
4. Значна зовнішня заборгованість, що посилила залежність банківської системи від валютної політики та стану зовнішніх ринків капіталу.

5. Скорочення обсягів кредитування, що позбавило банківську систему джерел майбутніх доходів, а вітчизняну економіку — фінансових можливостей до розвитку.

6. Погіршення якості кредитного портфеля банків, що вимагало підтримання значного обсягу резервів.

Зміна співвідношення між капіталом та ліквідністю призводить до зміни ймовірності настання кризи. Таким чином, можна обчислювати очікуваних валовий прибуток від збільшення капіталу та ліквідності, а також порівнювати його з валовими витратами. У короткостроковій перспективі збитки від настання кризи можуть бути дуже високими та перекивати всі інші витрати.

Валові витрати (b_{jt}) під час фінансової кризи можна розрахувати як різницю між витратами в період t у випадку відсутності кризи (yp_t) та після кризи (yc_t):

$$b_{jt} = prob_j \times (yp_t - yc_t),$$

де $prob_j$ — ймовірність настання кризи внаслідок регулювання капіталу [3, с. 166].

Така ймовірність є досить високою, особливо якщо застосовується державне регулювання, спрямоване на зменшення кризових явищ.

Жорсткі вимоги щодо капіталу та ліквідності не обов'язково призводять до зниження ймовірності настання кризових явищ. Існує багато факторів, які позитивно впливають на збільшення капіталу та ліквідності, наприклад, зміни в політиці регулювання, зменшення масштабів регулювання, зменшення витрат тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах глобалізації та зростаючої відкритості економіки розробка заходів щодо забезпечення фінансової стабільності є надзвичайно важливим питанням. Розуміючи фінансову стабільність як властивість фінансової системи адекватно і з мінімальними витратами змінювати основні характеристики розвитку відповідно до трансформацій економічної системи, можна визначити напрями забезпечення фінансової стабільності (визначення найбільш слабких (вразливих) ланок фінансової системи як джерел виникнення ризиків, кількісна оцінка ризиків, визначення пріоритетів і відповідних заходів щодо трансформації структури фінансової системи для покращання такої її властивості як стабільність) та окреслити рівні реалізації відповідних заходів на національному та міжнародному рівнях. Детальніший розгляд кількісних оцінок вразливості фінансової стабільності та конкретних заходів щодо її забезпечення є завданням подальших досліджень.

Література:

1. Базилевич В.Д. Метафізика економіки / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. — К.: Знання, 2007. — 718 с.
2. Harms Ph. Explaining Liberalization Commitments in Financial Service Trade / Ph. Harms, A. Mattoo, L. Schuknecht. — Washington, DC: World Bank, 2003. — № 3. — pp. 190—204.
3. Ionescu C. Financial stability between liberalization and regulation / C. Ionescu // Theoretical and Applied Economics. — 2013. — № 9. — pp. 145—167.

References:

1. Bazylevych, V. D. and Il'in, V. V., (2007), *Metafizyka ekonomiky [Economy metaphysics]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.
 2. Harms, Ph., Mattoo, A. and Schuknecht, L. (2003), "Explaining Liberalization Commitments in Financial Service Trade", World Bank, vol. 3, pp. 190—204.
 3. Ionescu, C. (2013), "Financial stability between liberalization and regulation", *Theoretical and Applied Economics*, vol. 9, pp. 145—167.
- Стаття надійшла до редакції 23.12.2013 р.*